

REFORMÁTUS KÁNTOR

Szerkeszti: Bódiss Tamás,
a Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatalában

A Magyar Református Egyház a 2009 és 2014 közötti éveket „Kálvin emlékévek”-ké nyilvánította. Az évfordulók számvetésre ösztönöznek, így a mögöttünk lévő Kálvin-évek arra is lehetőséget adtak, hogy a reformátor és a zene kapcsolatát újraértékeljük. A Református Kántor több számában e fölismeréseket osztottuk meg olvasóinkkal.

Kálvin és a zene

A genfi liturgia

Marcus Jenny, a neves svájci református himnológus szerint Kálvin a többi reformátorhoz képest a liturgiátörténetben csekély szerepet játszik.¹ Rögtön hozzáteszi azonban, hogy ennek elsősorban egyháztörténeti és életrajzi okai vannak. Luther és Zwingli —szerzetesi múltjuk révén— közelről ismerte a középkori egyház liturgiai gyakorlatát; a napszaki énekes imádságokat és a misét. Kálvin a liturgiát tekintve laikus volt, mégis neki kellett Genfben egy teljesen új istentiszteleti rendet megteremteni.

A köztudat szerint Kálvin elvetette a középkori egyház liturgiai elemeit, mert azok nem a Szentírásból származnak. E téves megállapítást több ponton szükséges korrigálni. Egyrészt már sorozatunk első írásában rámutattunk, hogy nem Kálvin szüntette meg a misét Genfben — ez még az ő megérkezése előtt megtörtént. Az ő feladata volt, hogy a „semmiből” új istentiszteleti rendet teremtsen. Másrészt fel kell ismernünk, hogy Kálvin olyan liturgiát és olyan egyházi éneklést teremtett, mely lényeges pontokon a keresztyén egyház ősi hagyományaihoz kapcsolódik.

Az istentisztelet terén Kálvin legtöbb harca az úrvacsora körül folyt, aminek okát nagymértékben Bern erős befolyásának kell tulajdonítani. A Savoyaiak elleni harcban jól jött az evangéliumkövető Bern segítsége, ám ez nem volt önzetlen. Mint mindenhol, itt is erősnek bizonyultak a politikai és gazdasági érdekek. Mivel a berni reformáció Zwingli hatására jött létre, a zürichi mintát vették át, ahol évente mindössze négy úrvacsorát tartottak. Ezt akarták a genfiakkal is elfogadtatni.

¹ Marcus JENNY: *Die Einheit des Abendmahlsgottesdienstes bei den elsässischen und schweizerischen Reformatoren*. Zürich 1968. 103.

Kálvin egyik fő feladata a genfi egyházszervezeti rend kialakítása volt. Elképzéseit az 1537-es *Cikkelyek* (*Articles sur le Gouvernement de l'Eglise*) tartalmazzák. Az öt fő pont közül egy az úrvacsora gyakoriságával foglalkozik:

Igen tisztelt Urak! Bizonyos dolog, hogy az egyházat sem helyesen rendezettnek, sem jól vezetettnek nem lehet nevezni, ha benne a mi Urunk szent vacsoráját nem ünneplik gyakran ... Rendkívül kívánatos lenne, ha Jézus Krisztus szent vacsorájának ünneplésére minden vasárnap sor kerülne, amikor a gyülekezet mint egész összegyülekezik.²

A berniek felé sokkal keményebben fogalmaz:

Az a szokás, hogy az emberek évente egyszer vegyenek részt az úrvacsorai közösségben, az ördög találmánya. Az Úr vacsoráját a keresztyén gyülekezetben legalább hetenként egyszer kell ünnepelnie.³

Az úrvacsora, a katekizmus és más szervezeti szabályozások fölöslegesnek és terhesnek tűntek a tanács, de a polgárok előtt is, az úrvacsora kérdésében pedig elsősorban a berni mintához kellett alkalmazkodni. Lényegében ez vezetett Kálvin és Farel 1538 húsvétján bekövetkezett száműzéséhez.

Az 1538–1541 közötti strasbourg-i időszak alkalmat adott Kálvinnak, hogy látókörét szélesítse és saját liturgiai elveit kipróbálja. Fekete Károly „Kálvin és az istentisztelet” című tanulmányában részletesen elemzi Kálvin liturgiai elképzeléseit, valamint azoknak megvalósulását.⁴ Itt csak néhány fontos gondolat kívánczik kiemelésre. A strasbourgi liturgia, melyben lehetővé vált a hetenkénti úrvacsora is, három nagy egységből állt. Az első részben a kötött elemek domináltak (bűnvalló imádság, bűnbocsánat-hirdetés, tízparancsolat-ének), a másodikban az igehirdetés és imádság, a harmadikban pedig az úrvacsora állt a középpontban. A liturgia 1542-ben jelent meg nyomtatásban Genfben *Az egyházi könyörgések és énekek alakja a sákramentumok kiszolgáltatásának s a házasság megszentelésének módjával együtt a régi egyház szokásai szerint* címmel, amelyben a genfi körülmények miatt egyszerűsítette a strasbourg-i rendet.⁵

² PAP Ferenc: „Istentisztelet és művészet. Kálvin istentiszteletéről alkotott felfogása és gyakorlata”, in BÉKESI Sándor (szerk.): *Pius efficit ardor. A művészet értékelése Kálvin művében és a református kultúrában*. Kálvin Kiadó, Budapest 2009. 79. Az idézet Pap Ferenc saját fordítása Peter OPITZ: *Artikel zur Ordnung der Kirche (1537)* 114–117. alapján. Lásd még Alister MCGRATH (ford. Nagy Mónika Zsuzsanna): *Kálvin*. Osiris Kiadó, Budapest 2001. 112–113.

³ PÁSZTOR János: *Liturgiai irányzatok a magyar református egyházban*. Debrecen 2007. 39. Az idézet eredeti forrása: William D. MAXWELL: *An Outline of Christian Worship*. Oxford University Press, London 1965. 117.

⁴ FEKETE Károly: „Kálvin és az istentisztelet”, in FAZAKAS Sándor (szerk.): *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásairól*. Kálvin Kiadó, Budapest 2009. 160–171

⁵ Napjainkban Kálvin 1542-es genfi liturgiájának egyetlen eredeti példánya Stuttgartban található. A 2009. november 9-én a budapesti Művészetek Palotájában tartott koncerten Allender Felix, a genfi skót gyülekezet presbiter ünnepi külsőségek között adta át a ritkaság egy-egy facsimile-példányát a magyarországi négy református teológia könyvtárának.

A liturgia 1545. évi, újabb kiadásának bevezetésében Kálvin maga foglalja össze az istentisztelet belső logikáját.⁶ Leírása nagyon hasonlít Huszár Gál 1574-es Komjáti Graduáljának karácsonyi istentiszteletet bevezető magyarázatához. A két reformátor indoklása szinte szó szerint egyezik, ahogyan az ősegyházra és az apostoli hagyományra utalnak.⁷ Mindkét leírásban a klasszikus óegyházi úrvacsorás istentisztelet szerkezete ismerhető fel. A genfi liturgiában Kálvin így fogalmaz:

Bűnvallással kezdjük, amihez a Törvény és az Evangélium feloldozó verseit tesszük hozzá. ... Ezzel bizonyosságot nyertünk arról, hogy Jézus Krisztus önmagában az igazság és az élet, ... mi Őáltala igazulunk meg és általa nyerjük az új életet. ... Ezután zsoltárokat, dicséreteket énekelünk, olvasunk az Evangéliumot, megvalljuk hitünket és szent áldozatként felajánljuk magunkat és adományainkat. ... az Evangélium olvasása és prédikálása, valamint a hitünk megvallása által megelevenítve és felbuzdítva életet nyerünk... Mindebből következik, hogy imádkoznunk kell minden ember üdvösségéért és azért, hogy a Krisztus élete hatalmasan bennünk legyen. A Krisztus élete azt jelenti, hogy keresi és megtartja azt, ami elveszett. Ezért kell nekünk minden emberért imádkozni. Mivel pedig ebben a sákramentumban valóságosan megkaptuk Jézus Krisztust, ... lélekben és igazságban imádjuk Őt, és az Eucharisziát mély tisztelettel fogadjuk. Az egész misztériumot dicsőítéssel és hálaadással fejezzük be. Mindez megegyezik az ősegyház, az apostolok, a mártírok és a szent atyák istentiszteletével. ...

A leírásban jól felismerhetők az ősi keresztyén liturgia szerkezete. Nem csak annak állandó részei (az úgynevezett állandó misetételek, mint a Kyrie, Gloria, Credo stb.), de a „magunk felajánlása”, az adományok rendje és az általános könyörgő imádság is a klasszikus óegyházi liturgiával összhangban álló elem.

Éppen e ponton érdemes tisztázni még egy fontos kérdést: a genfi és a magyar reformáció istentiszteleti és éneklési szokásainak különbözőségét. A magyar reformáció látszólag mérsékeltebb volt, mert sokáig megtartotta a középkori liturgia és az énekek jelentős részét, míg Genfben eltörölték a régit és új alapokon építkeztek.

A különbség oka az eltérő történelmi-társadalmi környezet. Míg Genfben a hitújítási folyamatok éles szembenállás, jelentős feszültségek következtében

⁶ Fekete Károly kifejezése.

⁷ HUSZÁR Gál így ír: „Ha az VR Iesusnac szentséges Vaczorait ki szolgaltattyuc, a Regi Anyaszent-egyháznak rend tartását követuén, ilyen módon valo Isteni diczeretekkel élünc.” A nevezetes szöveg — kommentárokkal — több helyen is olvasható. Ld. CSOMASZ TÓTH Kálmán: „Huszár Gál énekes-könyvének úrvacsorai liturgiája”, *Református Egyház VII* (1955) 342–348; újraközlés in BÓDISS Tamás (szerk.): *Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születésének 100. évfordulójára*. Bp. 2003. 292–309. Továbbá BÓDISS Tamás: „Graduáléneklés egykor — és ma?”, *Zsoltár IV/2* (1996) 9–10.

bontakoztak ki, Magyarországon a török hódoltság miatt meggyöngült a római egyház, így a reformáció tanai szinte nagyobb akadály és feszültségek nélkül érvényre juthattak. A hódoltsági területeken jórészt olyan papok maradtak, akik a reformáció híveivé váltak — ilyen volt pl. Dévai Bíró Mátyás és Sztárai Mihály. Az istentisztelet rendjében ennek következtében, amíg volt, aki azt énekelte és vezette, természetes módon megmaradtak a középkori liturgia hitvallásilag elfogadható alapelemei annak anyanyelvre fordított, egyszerűbb zenei anyagával, melyet a többnyire kéziratossá graduáltak őriztek meg.

A genfi reformációhoz sokkal inkább hasonlított történelmünkben a török kiűzése utáni időszak, mely az ellenreformáció és a Habsburg befolyás megerősödése miatt a vallási függetlenségi törekvések mellett politikai szabadságharcot is kiváltott Thököly, majd Rákóczi vezetésével. Ebben az időben — az erőszakos katolizálási kísérletek miatt — a genfihez hasonlóan sokkal erősebb volt a római mise és az ahhoz tartozó elemek elutasítása.

Nincs okunk tehát „szégyenkezve” megtagadni a magyar reformáció liturgiai és zenei örökségét csak azért, mert Genf városában — történelmi okok miatt — másképp, radikálisabb módon valósult meg a reformáció.

Cikksorozatunk remélhetőleg megerősítette, hogy a kálvini elvek s tanítás alapján újra *lehet* és újra *kell* gondolni református istentiszteletünket nem csak teológiai, liturgikai, hanem egyházzenei szempontból is. Talán nemcsak az egyházzenei felszabadító hatású, hogy a mai kálvini istentiszteletben helyet kaphat a kóruséneke, a műzene és az orgonaszó is. Megnyugtató, hogy a magyar reformáció középkori liturgiát megőrző útja nem tagadja a kálvini elveket, melyek szintén az istentisztelet már óegyházi kortól klasszikussá vált rendjét követik, annak bűnvallásos-igehirdetési-úrvacsorai ívét végigjárva, az állandó és változó részek egészséges arányát megvalósítva. Éppen ez a rend biztosítja, hogy a megújuló református istentiszteletbe a klasszikus egyházzeneirodalom sokkal nagyobb szelete építhető be, nem csak a zenés áhítatokra számúzva, „vallásos műsorszámként”, hanem a liturgia igei-imádságos elemeihez társulva organikus egységként — mint azt korábban bárki gondolta volna.

Bódis Tamás

Orgonahelyreállítás a mezőberényi református templomban

A mezőberényi református templomban a templom rekonstrukciója befejezésének alkalmából 2014. jún. 29-én hálaadó istentiszteletet tartottak Balog Zoltán, az Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere jelenlétében. A munkálatok (életveszély elhárítása, toronysisak cseréje, részleges belső helyreállítás, orgonare Restaurálás) 2011 és 2014 között NKA pályázati támogatásból valósulhattak meg.

A levéltári iratok szerint 1896-ban az egyházközség küldöttséget indított Aradra, hogy a Dangl János (1842–1896) által ajánlott, a Dangl Antal Fia császári

és királyi szabadalmazott műorgona-építő cég műhelyében készen álló tíz-regiszteres —a valóságban kilencregiszteres— orgonát megvizsgálja. A valóban jó szerkezetű és szép kiállítású orgonát a bizottság megtekintve azzal a kikötéssel ajánlotta megvételre az egyháztanácsnak, hogy a mester „a szép faragványokkal ékesített tölgyfa szekrény[ű], de minden aranyozás nélküli orgonát, a külső dísznek egy kissé élénkebbé tétele céljából a kellő aranyozással” lássa el. Szügyi József békési orgonista, felkért szakértő írásban nyilatkozott az orgona jó minőségéről.

Az 1800 Ft-os vételár közadakozásból, ifjúsági bál bevételéből, iparos műkedvelők felajánlásaiból gyűlt össze. Az 1896 szeptemberében megkötött szerződés feltételei alapján az egyházközség szállította az orgonát a mezőberényi vasútállomástól a templomba, és a helyszíni munkálatok alatt gondoskodott a mester és legénye szállásáról, kosztjáról. A hangszer felállítása előtt a templomban a kart ki is kellett padozni és a falakat kimeszelni, összesen 250 Ft értékben.

Az orgona beállításával az egyháztanácsnak döntenie kellett az orgonistaság kérdéséről is. Július 19-én határoztak a vegyes és a fiúiskolában ideiglenesen alkalmazott tanerők állandósításáról. Mindkét tanítót véglegesítették, akiknek ezt követően két-, illetve egyheti váltakozó szolgálatban kellett ellátniuk a kántori teendőket. A vegyes iskolában tanító Kis Sándornak azonban a megemelt fizetésért előírták az orgonázás elsajátítását, melynek sikertelensége esetére az egyháztanács kilátásba helyezte új, az orgonista teendők végzésére is alkalmas tanító megbízását. A békés-bánáti egyházmegye őszi gyűlése javasolta Kis Sándornak a debreceni tanítóképző igazgatótanácsa által kiadott kántori oklevél megszerzését. 1896. október 15-én esedékessé vált az orgona felállítása. Decemberben a harangozó 2 köből búza és 5 Ft fizetést kért az orgona fújtatásáért, amit meg is szavazott neki a presbitérium.

1918-ban a honvédelmi miniszteri rendelet következtében rekvirálták a homlokzati ón sípokat, amelyekért a Magyar Szent Korona Országainak Fémközpontja 1372 koronát fizetett az egyházközségnek. Az orgona első nagyjavítása és a homlokzati sípok pótlása 1924-re halasztódott. Fittler Sándor (1883–1953) budapesti orgonaépítő a 23 homlokzati síp pótlására és az orgona hangolására, intonálására 35 q búza értékű költségvetést nyújtott be. További 35 q búzáért megbízták Fittlert az orgona szemközti karzatra történő áttelepítésével. Az orgona újjáépítésekor a lelkész előterjesztette a presbitériumnak, hogy az orgonában szereplő „szinte felesleges Viola” változat helyett Salicional regiszter állíttassék be. — Az addigi láb fújtatást az 1960-as években váltotta ki orgonamotor. 1990 körül javították újra az orgonát.

1896-ban az orgonát készen vették. Ez magyarázatot ad arra, hogy egyrészt miért csak ennyi regiszterszámú a hangszer, hiszen a 950 férőhelyes —ugyanakkor jó akusztikájú— templom új tervezés esetén nagyobb regiszterszámot, kétmanuális hangszert is megkívánt, elbírt volna, másrészt miért került neogótikus elemekből komponált, áttört rácsozatos orgonaház a copf oszlopfőkkkel ellátott késő barokk enteriőrbe.

2013-ban a templomrekonstrukciós munkák befejezésével a védőfóliázás ellenére teljesen elszennyeződött és restaurálásra már amúgy is megérett orgona helyreállítása lett a feladat. A helyreállítást a *Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra Kft.*, a szekrényrestaurálást *Erdei Barna* restaurátor művész végezte.

A helyreállítás előtt elvi döntést kellett hozni az 1924-ben végzett átalakításra vonatkozóan. Az orgonaépítő cég megvizsgálta az akkor beépített homlokzati sípsort és a Salicional 8' regisztert, és megállapította azok megfelelő minőségét. Így nem merült fel a Fittler-sípok kicserélése. Ez örökségvédelmi szempontból is támogatható, hiszen védett hangszereken nem kizárólagos cél későbbi korok átalakításainak megszüntetésével egy korábbi állapot visszaállítása.

A fedett orgonaház a három kosárárven nyugvó nyugati karzat közepén áll, közvetlenül előtte a mellvédben a játszóasztal.

Az orgona mechanikus billentyű- és regisztertraktúrájú. Diszpozíciója:

Pedál C–c ¹ (25 billentyű és hang)		Manuál C–f ³ (54 billentyű és hang)	
Subbass	16'	Principal	8'
Octavbass	8'	Flauto	8'
		Bourdon	8'
Pedálkopula (csak regiszterhúzó formájában, játszóasztalba építve, 25 hangos)		Salicional	8'
		Gamba	8'
		Octav	4'
		Mixtur 3 sor	2'

A homlokzatban a Principal 8' (C–e⁰) és az Octav 4' (C–F) sípjai állnak. A Salicional 8' és a Gamba 8' nagyoctávja közös. Az eredeti fémsípok ónból készültek. A Mixtúra (2' + 1 1/3' + 1') a c²-n repetál (2 2/3' + 2' + 1 1/3'). A pedál- és a manuálmű 2–2 fasípsora (Subbass, Oktáv, ill. a Flauto és Bourdon) fenyőből készült külső és belső ajakozással. A Gamba regiszter kapaszkodóval készült, expressionnal, a fuvola regisztert horgany árnyékoló hangolólemezzel lehet hangolni. A kisebb eredeti ónsípok F-től hanggravagottak.

A lécbetétes szellőzők csúszkaládák és diatonikus elrendezésűek. A pedálmű C-, ill. Cisz-oldali ládája a szekrény két belső oldalán áll. A manuálműben a sípok ültetése az orgonaszekrény homlokzatát követi, középen állnak a magas baszussípek.

Az eredeti szélrendszer merítő ékfúvóval és a C-oldalon felhajtható taposóval ellátott, vasollókkal felszerelt párhuzamos kétráncú fúvóból áll.

Az építési munkálatok alatt a játszóasztalt a toronyban helyezték el. A helyreállítás során minden egyes elem munkába vétetett. Mivel az eredeti alkatrészek megmaradtak, restaurálásuk nem jelentett bonyolult szellemi feladatot, ám annál aprólékosabb munkát követelt meg. Egyes faelemek erős rovarkárt szenvedtek. Az általános megelőző vegyszeres gomba- és rovarkár elleni kezelés mellett a farontó bogarak által előidézett lyukakat tömíteni kellett fatiplikkal. A szerkezeti elemek a restaurálás során sérüléseik, meghibásodásuk kijavításá-

val lettek felújítva, tisztítással, repedések összeragasztásával, pótlással, a korrodált vas alkatrészek lecsiszolásával, a sípok kigömbölyítésével, a regiszterhúzókon a feliratok felfrissítésével, a porcelántáblákon új mázréteg felvitelével stb. A legszenyetzettebb állapotú alkatrész, a fúvó, a felújítás során a régi bőr lefejtése után új bőrozést kapott juhbőrből és új kasírozást kék papírból.

Az évtizedek alatt általánosságban elhasználódó, foszló, molyosodó, tovább már nem megtartható anyagok, mint a bőr, filc, szükség szerint újra lettek cserélve a szelepeken, pedálbillentyűzen, spundtömítésnél, a fedett fasípok dugóinál. A már meggyengült rugókat is újakkal kellett pótolni. A pedálbillentyűzet felső, elkopott felülete is újonnan készült juharfából.

Az orgona a regiszterszámnak megfelelően méretezett, új, háromfázisú orgonamotort kapott, amely hangszigetelt motordobozba került. A zárszelep megengedi a lábfújtató működését is.

A helyreállítás során összességében csak a hiányzó vagy a menthetetlen alkatrészek lettek újjal helyettesítve, az eredetivel azonos anyagból, technológiával készítve. A Dangel-műhely felújított orgonája Mezőberényben az éneklő intonációval újra szolgálja a liturgiát, a koncertéletet.

Hajdók Judit

A fényképeket a Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra Kft. készítette.

Folyóiratunk reformátuskántor-rovatában —a korábbi bemutatások-bemutakozások hasznát tapasztalva— a továbbiakban igyekezünk rendszeresen közölni református kántoraink saját maguk által fogalmazott bemutatkozását. Megbecsülésünket is kifejezzük hűséges szolgálatuk iránt, de azt is reméljük, hogy az évek alatt fölhalmozódott anyag fontos egyházzene-történeti adatokkal szolgál, körképet rajzol, hiszen ami most jelen, nem is olyan sokára történelem lesz.

A kecskeméti református templom orgonista-kántora

Édesapám református lelkész, akinek az egyházzene —és általában a zene— mindig szívügye volt. Édesanyámmal az Osváth Viktor lelkész-karnagy-kántor vezette Kecskeméti Vég Mihály énekkarban ismerkedtek meg. A kórus már több mint 80 éves, és lelki közösség is. Ma kecskeméti kántorként én vezethetem.

Kisiskolás éveim a bács-kiskunsági Tázlárán teltek. A zenei táplálék a „'48-as” református énekeskönyv volt. Emlékszem, ahogy édesapám a templomi gyülekezetet vezette és tanította szép énekhangjával. Sokat énekeltünk otthon és a tanyai bibliaórákon is. Mélyen belém ivódott sok-sok kitűnő „cantus firmus”.

Édesapám 1973-tól bajai lelkész lett. Zongoratanulmányokat kezdhettem meg a helyi zeneiskolában: itt és az ének-zeneiben megtanítottak a zenei betűvetésre. A parókia és a templom zenei paradicsomot jelentett. Jöttek hozzánk kórusok, muzsikuskok, és mint a szervező családtagja közelről láthattam-hall-

hattam őket. Így ismertem meg személyesen a XX. századi református zene képviselőit. Ezek a találkozások, ismeretségek vittek el Debrecenbe, kántorképző tanfolyamra. Ott voltam 1986 júniusában is, amikor egy kóruspróba szünetében Sepsy Károly (a Nagytemplom orgonistája, a tanfolyam egyik tanára) megrendülve jelentette be Gárdonyi Zoltán elhunytát. Benne volt a légkörben, hogy aki most ment el, azt nemcsak tisztelték, de szerették is. Tüze volt e tanfolyamoknak, ez áradt a tanfolyami kórusból és a Kántus énekléséből is. A háromhetes kurzus végén orgonakoncert-sorozat volt a Nagytemplomban. Olyan erővel hatott rám a szólista játéka, hogy elfelejtettem hazautazni. Szüleim már aggódtak...

Ebben az időben kezdtem rendszeresen kántorkodni, amit miskolci tanulmányaim alatt folytattam. A Szinva-parti városban a Zenepalotában végeztem további tanulmányokat, orgona-, majd szolfézs-zeneelmélet szakon (az előbbi a néhai Virágh Endrénél). Akkoriban, a 80-as évek elején alakult meg a Tiszán-inneni Református Egyházkerület Ifjúsági Énekkara, mai nevén a Cantus Firmus Énekkar, ahol sok kitűnő muzsikust ismertem meg. Évekig lakhattam az evangélikus parókián; a szomszéd templomban sokat gyakoroltam, és az istentiszteleti felkészülések, valamint az idős lelkész tovább tágitották a horizontomat. Római katolikus barátom révén a katolikus egyházzenebe is bepillant-hattam.

A miskolci „hét bő” esztendő után egy év tanítás, majd a sorkatonai szolgálat következett. Közben részt vettem a Bács-Kiskunsági Református Egyház-megye zenei rendezvényein, de több országos egyházzenei alkalmon is. Fokozatosan megérett bennem az, amit először még a bajai parókián, egy vasárnap délután a templomkertben sétálva éreztem: EZ AZ, nekem ezzel kell foglalkoznom — aznap éppen egy újabb énekünkre csodálkoztam rá elemi erővel. Ilyet éreztem Dobszay László tanár úr legelső gregorián óráján is. A virágvasárnapi graduál (Gloria laus) volt az, ami a liturgikus zene világát megnyitotta nekem. Ekkor már a kecskeméti gimnáziumban tanítottam. A református gimnázium jó lehetőséget kínált egyházzenei vonzalmam megélésére. Ezekben az esztendőkből is részt vettem képzéseken, kurzusokon, a ReZeM alkalmain. A budapesti egyházzenei képzésről —amely időszakért mindig hálás leszek— „átnyergeltem” Debrecenbe, és végül az ottani egyházzene szakon szereztem egyházzenesz diplomát, 2004-ben. Itt a liturgikus orgonajátékot emelem ki, mert a legközvetlenebbül ezt tudom hasznosítani 2002 óta végzett kántori szolgálatomban. Hiszen a heti 10–16 orgonaszolgálat feltételezi is ezt a stúdiumot, s egyúttal rendszeres intonációírásra, harmonizálásra serkent. Ide tartozik még, hogy eljuthattam néhány olyan kurzusra, amelyen a már többször emlegetett zenei horizont tovább tágulhatott.

Kecskeméten évente 3000 (háromezer!) igehirdetési alkalom van, ahol megszólalhat a „zengő ige” is. Ez az állandó —például a minden reggeli—alkalmakat éppúgy jelenti, mint a kazuális szolgálatokat, tehát az esküvőket, temetéseket. De a helyből fakadóan sok-sok „extra” istentiszteletnek is helyet ad

templomunk: ide kell érteni a püspökszenteléstől az országos tanévnyitóiig, a helyi képviselőkre mondott áldásig sok mindent. Természetesen vannak zenei szolgatársaim, akik a különböző területeken segítenek. Itt említem meg, hogy az elmúlt évben indult egy orgonakör, ahol egyfajta mini-kántorképzésben vesznek részt az érdeklődők.

Sok temetői szolgálatot is el kell látnunk. Ebben is van segítségem, hisz alkalomadtán egyszerre több helyen is jelen kellene lennem. A lelkipásztorok is „kántorizálnak” ilyenkor, ha szükséges, és másokat is be lehet vonni a temetői éneklésbe. Az orgona-helyettesítésbe be tudok kapcsolni fiatalabbakat, akik különböző képesítéssel rendelkeznek. Szükség van minden épkézláb „billentyűsre”, hiszen nem csak a templomi orgonánál való helyettesítésről van szó, hanem arról is, hogy egyidejűleg több prédikáló-állomáson folyik istentisztelet. Jó, hogy számíthatok az orgonálni tudó nyugdíjas lelkészekre is.

Orgonánk 2001-ben újult meg a Pécsi Orgonakészítő Manufaktúra munkájaként. Az új hangszer az 1890-ben készült, 1912-ben átépített Angster-orgona sípsorait is megtartotta; üzembiztos, hárommanuálos–pedálos instrumentum. Évek óta minden szerda délben tartunk egy orgonamatinét; rendszeres látogatói is vannak a betérő turisták mellett. Az alkalmi —pl. évfordulós— orgonakoncertek mellett van egy sorozatunk: „Az orgona és barátai” című, ahol különböző „formációkban” szólal meg hangszerünk: természetesen elsősorban kórusokkal, de harsonákkal, üstdobokkal, vonósokkal, vagy akár szaxofonnal együtt is. A harsona rendszeres szereplője vasárnapi istentiszteletünknek: erősíti a mindenkori cantus firmust, esetleg részt vesz a korálelőjátékban.

Miért fontos itt, Kecskeméten a többféle szemléletmód? Mert ez sajátos hely, nevezetesen 13 lelkipásztor zenei munkatársa vagyok, kitűnő ének-zene szakos kollégák vesznek körül, a város zenei élete gazdag. Gyülekezeti énekkarunk

mellett még négy kórus működik az eklézsia égisze alatt, ha a református iskoláinkat is idevesszük. Márpedig „templom és iskola” szimbiózisából alakul ki a valódi egyházzene. Ezt leginkább gyermekeinken látom, akik közül többen a református iskolákba járnak. A lehetőség, amely gyermekkorban nekem megadatott, az ő esetükben kiegészül a harmadik „szállal”: az iskolával.

Mikesi Tibor

Református Zenei Kalendárium a Partiumban

Új sorozatot indított útjára 2014-ben a Királyhágómelléki Református Egyházkerület. A tervek szerint évenként megjelenő *Református Zenei Kalendárium* első számát 2014. március 12-én mutatták be Nagyváradon a Lórántffy Zsuzsanna Egyházi Központban

A színes, képes kiadvány egyházkerületi zenei körkép és szakmai útmutató egyben. A körkép a megyei és kerületi szinten zajlott zenei események beszámolóit, évfordulós megemlékezéseket, orgonák, kórusok történetét tartalmazza. Hasznos olvasnivalót kínál szakmai írásokkal, interjúkkal, kerületi és anyaországi konferenciák beszámolóival. A *Gyülekezeti énekiskola* című fejezetben kottaajánló, énektanítási terv és himnológiai írások találhatók, a kötetet pedig az egyházkerületben tevékenykedő kántorok címtára zárja.

A kalendárium megszületése több okból vált szükségessé. Az egyik, hogy a kerület Ha-

rangszo folyóiratában hosszabb idő óta nem jelenhettek meg egyházzenei témájú cikkek, a másik ok, hogy az egyházzenei honlapot feltörték és az ott található anyagok elvesztek. Mivel a honlapra nem lehetett tovább gyűjteni az információkat, ezért felmerült a kérdés, hogy mit kezdjenek az egyre gyűlő egyházzenei anyaggal. Ebben a helyzetben Csúry István püspök ajánlotta a zenei kalendárium megalkotását, ami nagyszerű kommunikációs csatornának bizonyult, hiszen a kalendárium első száma már a hivatalos bemutató előtt csaknem teljesen elfogyott.

A kiadvány előkészítésében részt vettek az egyházkerülethez tartozó kilenc egyházmegye zenei előadói Orosz Otília Valéria egyházkerületi zenei előadó vezetésével. A Református Zenei Kalendárium második száma 2015 tavaszán jelenik meg.

híradások alapján

Balla Péter — a népdaloktól a genfi zsolnárokig

Balla Péter, a „népdal apostola” halálának 30. évfordulója alkalmából kiállítás nyílt a budapesti Néprajzi Múzeumban a Szakrális Művészeti Hét sorozatához kapcsolódva 2014. szeptember 20-án. A tárlat hangfelvételek, kiadványok, gyűjtött tárgyak bemutatásával hozta közelebb az érdeklődőkhöz a méltatlanul kevésbé ismert népzene gyűjtőt, egyházzene szót, zenepedagógust, aki Hajdúszoboszlón született, de a romániai Belényesen (Beiuș) nevelkedett, majd 1927-ben került Budapestre, a Zeneakadémiára. Itt ismerkedett meg Kodály és Bartók népdalgyűjtő tevékenységével, majd 1932-től Lajtha László tanítványa lett. A népzene gyűjtést is az ő útmutatásukkal kezdte el 1933-ban, elsősorban az akkor még kevésbé ismert Bukovina és Moldva területén.

Kulcsszerepet vállalt a református ifjúság zenei nevelésében is. A Soli Deo Gloria Diákszövetség híres szárszói konferenciáin sok száz fiatalnak tanította az „igazi” népdalokat és a református zsolnárokat. Ravasz László a Református Egyetemes Konvent országos énekügyi titkárává nevezte ki, ahol egészen 1952-ig

tevékenykedett. E minőségében részt vett az 1948-as énekeskönyv megalkotásában mint az azt előkészítő „Kis énekeskönyv” szerkesztője. 1952 után a Népművelési Intézetben folytatta népzene gyűjtő munkáját, de az '56-os események után ő is szellemi száműzetésbe kényszerült.

Széll Jenő, a Népművelési Intézet igazgatója, egykori főnöke így nyilatkozott róla: „Hatása tízezrekre, százezrekre terjedt ki, nélküle aligha volna elképzelhető az ifjúság mostani elemi erejű vonzalma a népzene iránt. Balla Péter egykori népdaltanításai és a mai táncházi fiatalok törekvéseinek stílusa, tartalma, emberi alapképlete egyazon töről fakad — még akkor is, ha a népzene szerelmeseivé váltak talán alig tudnak valamit arról a férfiúról, aki számukra az utat törte. Rajtunk múlik, hogy a népzeneért lelkesedő nemzedék megismerje a nagy előd életművét, és ezzel Balla Péter is helyére kerüljön a művelődés történetében.”

*Pálóczy Krisztina muzeológus,
a kiállítás kurátora*